

BARTŁOMIEJ HAMADYK*

Glosa aprobująca do uchwały składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z 10 maja 2023 r., sygn. akt III CZP 71/22¹

W głosowanej uchwale Sąd Najwyższy (dalej: SN) stanął na stanowisku, że bez względu na to, czy zostały zrealizowane wymogi przewidziane w art. 8 kodeksu rodzinnego i opiekuńczego², a dotyczące zawierania małżeństwa w formie wyznaniowej, małżeństwo to uznaje się za zawarte, jeżeli spełnione zostaną przesłanki z art. 1 § 2 k.r.o., tj. gdy mężczyzna i kobieta zawierający związek małżeński, podlegający prawu wewnętrznemu kościoła albo innego związku wyznaniowego w obecności duchownego, oświadczą wolę jednoczesnego zawarcia małżeństwa wywołującego skutki w prawie polskim i kierownik Urzędu Stanu Cywilnego (dalej: USC) następnie sporządzi akt małżeństwa. W konsekwencji powyższej tezy, po analizie rozbieżności panujących w doktrynie i judykaturze SN uznał, że wymóg sporządzenia przez kierownika USC aktu małżeństwa stanowi element konstytutywny procedury właściwej dla zawarcia małżeństwa w formie wyznaniowej. Z kolei uchybienie pięciodniowemu terminowi przewidzianemu w art. 8 § 3 k.r.o. na przekazanie przez duchownego zaświadczenia kierownikowi USC powinno wg art. 87 ust. 5 zd. 2 prawa o aktach stanu cywilnego³, skutkować odmową sporządzenia aktu małżeństwa. Jeżeli jednak wbrew regulacjom p.a.s.c. taki akt zostanie sporządzony, oznacza to, że małżeń-

* Bartłomiej Hamadyk – Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie
ORCID: <https://orcid.org/0009-0008-8813-608X>; e-mail: bartlomiejhamadyk@gmail.com

¹ LEX nr 3546360.

² Ustawa z dnia 25 lutego 1964 r. Kodeks rodzinny i opiekuńczy (t.j. Dz.U. z 2020 r. poz. 1359 ze zm.; dalej: k.r.o.). Zmiany intertemporalne poszczególnych ustaw, na podstawie których orzekały sądy, a których to zmiany następowały do momentu wydania głosowanej uchwały, nie miały znaczenia dla merytorycznego rozstrzygnięcia sprawy. Dlatego też, w niniejszej glosie, w celu niewprowadzania rozróżnień będących irrelewantnymi dla przedmiotowej sprawy, będę przytaczał jedynie treść obowiązujących przepisów do ww. momentu.

³ Ustawa z dnia 28 listopada 2014 r. Prawo o aktach stanu cywilnego (t.j. Dz.U. z 2023 r. poz. 1378 ze zm., dalej: p.a.s.c.). W momencie wydania aktu małżeństwa w przedmiotowej sprawie obowiązywał art. 61a ust. 5 p.a.s.c. z 1986 r.

stwo zostało zawarte. Niniejsza aprobująca glosa będzie analizować szczegółowo konkluzje wydanego rozstrzygnięcia SN, aby następnie je rozwinąć.

Stan faktyczny

Orzeczenie zapadło na kanwie sprawy zainicjowanej powództwem wniesionym przez B.K. o ustalenie nieistnienia małżeństwa na podstawie art. 189 kodeksu postępowania cywilnego⁴ w zw. z art. 1 § 2 zd. 1 k.r.o. i art. 8 § 3 k.r.o., z uwagi na niedochowanie przez duchownego 5-dniowego terminu z art. 8 § 3 k.r.o. na przekazanie do USC zaświadczenia, o którym mowa w art. 8 § 2 k.r.o. Małżonka powoda – J.K. – wystąpiła w odrębnej sprawie z pozwem o orzeczenie separacji oraz ustalenie na jej rzecz obowiązku alimentacyjnego ze strony męża.

Sąd Okręgowy w Zielonej Górze wyrokiem z 31 maja 2017 r.⁵ oddalił dochodzone żądanie powoda B.K. W toku postępowania sąd ustalił, że strony w obecności duchownego – wikariusza parafii – zawierając 29 grudnia 2007 r. małżeństwo podlegające prawu Kościoła rzymskokatolickiego, oświadczyły wolę jednoczesnego zawarcia małżeństwa podlegającego prawu polskiemu. Na skutek zaniedbania wikariusza zaświadczenie, o którym mowa w art. 8 § 2 k.r.o. zostało dostarczone do USC z uchybieniem 5-dniowego terminu przewidzianego w § 3 art. 8 k.r.o.

O zaistniałym błędzie proboszcz parafii poinformował nupturientów. Zaproponował im zawarcie związku małżeńskiego odrębnie w formie cywilnej oraz zadeklarował, że pokryje związane z tym koszty. Strony nie wyraziły na to chęci. Wobec powyższego proboszcz kierując się sugestią pracownika USC, przerobił na zaświadczeniu datę zawarcia małżeństwa na 5 stycznia 2008 r. oraz zmienił numer jego rejestracji. 10 stycznia 2008 r. kierownik USC wydał akt małżeństwa. Strony w trakcie trwania małżeństwa zaciągnęły kredyt na 700.000 zł.

Sąd uznał, że wobec spełnienia się koniecznych przesłanek z art. 1 § 2 k.r.o., małżeństwo zostało zawarte, nawet pomimo uchybienia terminowi przewidzianemu w art. 8 § 3 k.r.o. Sąd dodał, że małżonkowie przez wiele lat pozostawali we wspólnym pożyciu, zaś spór o ustalenie nieistnienia małżeństwa powstał, kiedy pozwana wystąpiła o orzeczenie separacji i ustalenie obowiązku alimentacyjnego. Zdaniem sądu tak określony interes prawny powoda, wedle powszechnie akceptowalnych zasad moralnych, nie zasługiwał na uwzględnienie.

Wyrokiem z 5 czerwca 2018 r. Sąd Apelacyjny w Poznaniu⁶ oddalił apelację powoda. W całości podzielił ustalenia faktyczne i prawne sądu I instancji. Nadmienił, że przerobienie przez proboszcza zaświadczenia z art. 8 § 2 k.p.c. nie dotyczyło samego faktu złożenia przez strony oświadczeń i treści w nich zawar-

⁴ Ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. Kodeks postępowania cywilnego (t.j. Dz.U. z 2021 r. poz. 1808 ze zm.; dalej: k.p.c.).

⁵ Sygn. akt I C 531/16. Wyrok nieopublikowany w zbiorach orzeczeń, w tym w bazie Ministerstwa Sprawiedliwości. Przyjmując ustalenia Sądu Apelacyjnego, który zaaprobował podstawę faktyczną, jak i prawną rozstrzygnięcia Sądu Okręgowego (o tym dalej w treści glosy).

⁶ Sygn. akt I ACa 1279/17, LEX nr 3219919.

tych (co mogłoby stanowić podstawę ustalenia nieistnienia małżeństwa), a jedynie datę ich złożenia.

Sąd zauważył dodatkowo, że z treści art. 10 Konkordatu między Stolicą Apostolską, a Rzeczpospolitą Polską⁷ nie wynika, aby wskazany tam termin 5-dniowy stanowił konstytutywną przesłankę wywołania skutków prawnych w sferze cywilnej przy zawieraniu małżeństwa w formie wyznaniowej.

W wyniku wniesienia przez powoda skargi kasacyjnej od wyroku sądu II instancji, Sąd Najwyższy postanowieniem z 28 kwietnia 2021 r. odroczył rozpoznanie sprawy i zadał do rozpoznania zagadnienie prawne składowi siedmiu sędziów Sądu Najwyższego następującej treści: „Czy zostaje zawarte małżeństwo (art. 1 § 2 k.r.o.) w przypadku, gdy mężczyzna i kobieta zawierający związek małżeński podlegający prawu wewnętrznemu kościoła w obecności duchownego oświadczą wolę jednoczesnego zawarcia małżeństwa podlegającego prawu polskiemu i kierownik urzędu stanu cywilnego następnie sporządzi akt małżeństwa na podstawie zaświadczenia, o którym mowa w art. 8 § 2 k.r.o., podpisanego przez innego duchownego i przekazanego do urzędu stanu cywilnego po upływie terminu przewidzianego w art. 8 § 3 k.r.o.?”⁸.

Zdaniem SN istniejące w nauce oraz orzecznictwie rozbieżności co do charakteru aktu małżeństwa wydawanego w ramach zawierania małżeństwa w formie wyznaniowej i charakteru terminu przewidzianego w art. 8 § 3 k.r.o. i skutków jego niedochowania, budziło poważne wątpliwości⁹. W odpowiedzi na tak sformułowane zagadnienie prawne została wydana głosowana uchwała.

Analiza i ocena uchwały SN

Znaczące rozbieżności panujące w doktrynie i orzecznictwie co do ww. zagadnień przedstawionych do rozpoznania składowi siedmiu sędziów SN, rzeczywiście wymagały podjęcia w sprawie głębszej analizy. Wiązały ze sobą bowiem doniosłe skutki prawne, wpływające na istnienie lub nieistnienie małżeństwa zawartego w formie wyznaniowej.

SN przesądając o konstytutywnym charakterze aktu małżeństwa z art. 1 § 2 k.r.o. *in principio*, zauważył przede wszystkim o potrzebie nadania pierwszeństwa wykładni literalnej art. 1 § 2 k.r.o. Ten wprost wskazuje, że „małżeństwo zostaje zawarte, gdy (...) kierownik urzędu stanu cywilnego następnie sporządzi akt małżeństwa”. Tej interpretacji trzymały się sądy obu instancji. Trzeba nadmienić, że wykładnia literalna to podstawowe kryterium analizy każdego przepisu w myśl powszechnie obowiązującej w prawie teorii klasyfikacyjnej, co bezpośrednio wynika z zasady *clara non sunt interpretanda*¹⁰.

⁷ Konkordat między Stolicą Apostolską i Rzeczpospolitą Polską podpisany dnia 28 lipca 1993 r. (Dz.U. z 1998 r., Nr 51, poz. 318; dalej: Konkordat).

⁸ Sygn. akt II CSKP 24/21, LEX nr 3219920.

⁹ Art. 398(17) § 1 k.p.c. w zw. art. 86 § 1 ustawy z dnia 8 grudnia 2017 r. o Sądzie Najwyższym (t.j. Dz.U. z 2023 r. poz. 1093 ze zm.; dalej: ustawa o SN).

¹⁰ Por. L. Morawski, *Zasady wykładni prawa*, Toruń 2006, s. 69.

Jakkolwiek, co do zasady w nauce prawa administracyjnego akty stanu cywilnego są dokumentami mającymi znaczenie deklaratoryjne¹¹, to z uwagi na szczególne okoliczności w przypadku zawarcia małżeństwa w formie wyznaniowej można przyjąć, w drodze ustawy, uzasadnione odstępstwo od ww. zasady, a wynikające z następujących argumentów.

Należy zauważyć, że kierownik USC jako organ odpowiedzialny za rejestr aktów stanu cywilnego, w momencie kiedy strony oświadczają, że chcą aby ich związek zawarty w ramach procedury wyznaniowej wywierał skutki cywilne, jest nieobecny. Zachodzi zatem podstawa, aby ograniczenie czynnika urzędowego (oficjalnego) w tego rodzaju czynnościach było połączone z kwalifikowaną formą sporządzonego następnie aktu cywilnego. Procedura przekazania zaświadczenia przez duchownego i następnie wydania aktu małżeństwa, które jest zawarte w formie wyznaniowej, jak trafnie wskazał SN, jest procedurą administracyjną, a podmiot (duchowny), przed którym składane są oświadczenia o wstąpieniu w związek małżeński i wywieraniu przez niego skutków również w formie cywilnej, nie jest organem administracji publicznej *sensu stricto*, i jest, jak trafnie się uznaje w literaturze, organem administrującym¹², wykonującym jedynie zadania zlecone z zakresu administracji publicznej. Można uznać, że swoista następcza kontrola kierownika USC w postaci wydania konstytucyjnego aktu małżeństwa realizuje w tym kontekście zasadę bezpośredniości, wywodzoną z zasady prawdy obiektywnej, a skodyfikowanej w art. 7 kodeksu postępowania administracyjnego¹³.

Konstytucyjny charakter aktu małżeństwa zabezpiecza sytuację prawną nupturientów dając im gwarancję niejako potwierdzenia, że wszystkie czynności związane z zawarciem małżeństwa, które ma też wywrzeć skutki cywilne, zostały dopełnione. Dzięki przyjętym przez ustawodawcę rozwiązaniom, małżeństwo jest w sposób szczególnie chronione, gdyż akt konstytucyjny ze skutkiem wstecznym – art. 1 § 2 zd. 2 k.r.o. – eliminuje stan niepewności prawnej pomiędzy czasem złożenia oświadczeń o wstąpieniu w związek małżeński w obecności duchownego, a sporządzeniem aktu małżeństwa przez kierownika USC. Zapewnione jest więc w ten sposób bezpieczeństwo i pewność obrotu prawnego, zarówno co do nupturientów jak i osób trzecich¹⁴.

¹¹ Por. P. Kasprzyk, *Wydawanie odpisów aktów stanu cywilnego i zaświadczeń z ksiąg stanu cywilnego – uwagi de lege lata i de lege ferenda*, „Roczniki Nauk Prawnych” 18(2008), nr 2, s. 319 i n.

¹² Zob. np.: J. Szreniawski, *Wprowadzenie do nauki prawa administracyjnego*, Lublin 1996, s. 48; J. Zimmermann, *Prawo administracyjne*, Kraków 2005, s. 122.

¹³ Ustawa z dnia 14 czerwca 1960 r. Kodeks postępowania administracyjnego (t.j. Dz.U. z 2023 r. poz. 775 ze zm.; dalej: k.p.a.). Jak wskazano, postępowanie zmierzające do wydania aktu małżeństwa z art. 1 § 2 k.r.o. jest postępowaniem administracyjnym. Zastosowanie zatem w sprawie znajdą odpowiednie przepisy k.p.a.

¹⁴ Zob. A. Tunia, *Wpływ braku rejestracji małżeństwa zawartego w formie wyznaniowej na bezpieczeństwo obrotu prawnego*, „Studia z Prawa Wyznaniowego” 23(2020), s. 307-331.

SN w uzasadnieniu głosowanej uchwały wskazał też m.in. na kwestię dyskusji w przestrzeni publicznej, jaka miała miejsce przy negocjacjach związanych z podpisaniem Konkordatu i roli Kościoła Rzymskokatolickiego w państwie świeckim¹⁵. Chociażby, jak powinna być realizowana zasada rozdziału państwa od Kościoła oraz na ile regulacje kościelne powinny kształtować system prawny w Polsce?

Konstytucyjny charakter aktu małżeństwa w pewien sposób neutralizuje zarzut podporządkowania prawa świeckiego prawu kościelnemu i zapewnia kontrolę nad zawarciem małżeństwa w formie wyznaniowej, jak zauważył SN. Kontrola ta nie istniałaby, gdyby rola kierownika USC ograniczała wydania aktu o znaczeniu deklaratoryjnym i do dokonania czynności rejestracyjnych.

Na gruncie obowiązujących przepisów, w przypadku stwierdzenia uchybień kierownik USC odmawia sporządzenia aktu małżeństwa (por. art. 87 ust. 5 pkt 2 p.a.s.c.). Zaś zgodnie z art. 89 ust. 1 pkt 4 w zw. ust. 2 p.a.s.c., osobom którym odmówiono sporządzenia aktu małżeństwa służy możliwość zwrócenia się w terminie 14 dni od dnia doręczenia odmowy do sądu w celu zbadania jej zasadności. Podzielić należy zdanie SN, że tak przewidziana procedura, pozwala przyjąć iż wprowadzający ją ustawodawca chciał podkreślić w konsekwencji charakter konstytucyjny aktu małżeństwa¹⁶. Pogląd, że jego sporządzenie ma jedynie charakter deklaratoryjny nie współgra z kompetencjami kierownika USC. W dodatku ustawodawca popadałby w sprzeczność nakazując odmówić rejestracji małżeństwa, które zostałyby w istocie zawarte.

SN zasadnie podał też, że racjonalny ustawodawca nie wprowadzałby dodatkowych zastrzeżeń w formie art. 1 § 2 zd 2 k.r.o. wskazując, że małżeństwo uznaje się za zawarte w chwili złożenia oświadczeń woli w obecności duchownego. Akty deklaratoryjne z natury rzeczy związane są ze skutkiem *ex tunc*. Tak sformułowany przepis stanowiłby niepotrzebne *superfluum*, sprzeciwiające się zasadom poprawnej legislacji (§ 11 w zw. z § 4 zasad techniki prawodawczej¹⁷), nakazującym respektowanie zasady niezamieszczania w ustawie wypowiedzi, które nie służą wyrażaniu norm prawnych oraz respektowanie zasady zwięzłości.

Trzeba stwierdzić za SN, że zarzuty odwołujące się do twierdzenia, iż przyjęcie przez ustawodawcę formy konstytucyjnej aktu małżeństwa wydawanego w formie wyznaniowej prowadzi m.in. do zróżnicowania form zawieranego małżeństwa – cywilnego zawieranego przed kierownikiem USC (tutaj akt małżeństwa ma charakter deklaratoryjny) i wyznaniowego – należy uznać za

¹⁵ Szerzej tę kwestię omawia W. Góralski, *Konkordat polski 1993. Od podpisania do ratyfikacji*, Warszawa 1998.

¹⁶ Szerzej na ten temat M. Balwicka-Szczyrba, *Pięciodniowy termin z art. 8 § 3 kodeksu rodzinnego i opiekuńczego*, w: *Prawo rodzinne w Polsce i w Europie. Zagadnienia wybrane*, red. P. Kasprzyk, Lublin 2005, s. 101-102.

¹⁷ Rozporządzenie Prezesa Rady Ministrów z dnia 20 czerwca 2002 r. w sprawie „Zasad techniki prawodawczej” (t.j. Dz.U. z 2016 r. poz. 283).

nieadekwatne¹⁸. To zróżnicowanie rzeczywiście jest, jednak wynika ono *de iure* z treści konkretnych przepisów, te zaś mają swoje uzasadnione podstawy. Ww. rozróżnienie form zawieranych małżeństw spełnia kryteria testu proporcjonalności z art. 31 ust. 3 Konstytucji RP¹⁹ i jako takie nie stoi w sprzeczności, jak zasadnie wskazał SN, z zasadą równości skodyfikowaną w art. 32 Konstytucji RP czy zasadą ochrony małżeństwa z art. 18 Konstytucji RP.

SN również prawidłowo zauważył, że użycie przez ustawodawcę pojęcia „małżonkowie”, co do osób podpisujących zaświadczenie sporządzone przez duchownego (art. 8 § 2 zd. 2 k.r.o.) nie stanowi wystarczającego argumentu na rzecz zanegowania charakteru konstytutywnego aktu małżeństwa sporządzonego w ramach formy wyznaniowej. Trzeba bowiem pamiętać o jego retroaktywnym skutku oraz o tym, że wymienione osoby w zaświadczeniu są już małżonkami w świetle prawa wewnętrznego danego kościoła lub związku wyznaniowego.

Jaku już było to stwierdzone, art. 1 § 2 *in principio* k.r.o. jest właściwą jednostką określającą konieczne wymogi do zawarcia małżeństwa wyznaniowego. Analizując zaś charakter art. 8 k.r.o. trzeba stwierdzić, że zawiera on jedynie dyspozycje o znaczeniu formalnym w stosunku do duchownego, jakie ma wykonać w przypadku zawierania w jego obecności małżeństwa wyznaniowego. Trudno uznać, aby racjonalny ustawodawca dokonywał następczo w przepisach o znaczeniu proceduralnym modyfikacji ustanowionych wcześniej przez siebie przesłanek o charakterze materialnoprawnym²⁰.

Drugim zasadniczym zagadnieniem jakim zajmował się SN, było rozstrzygnięcie jaki charakter ma 5-dniowy termin określony w art. 8 § 2 k.r.o.

SN prawidłowo wskazał, że samo rozstrzygnięcie co do charakteru aktu małżeństwa wydawanego w ramach procedury zawierania małżeństwa wyznaniowego nie przesądza jeszcze automatycznie o charakterze ww. terminu. Tzn. o nadaniu mu znaczenia instrukcyjnego w przypadku uznania, że akt małżeństwa z art. 1 § 2 k.r.o. ma charakter deklaratoryjny, zaś zawitego w przypadku przyjęcia tego aktu za konstytutywny. Nie uwzględnia bowiem całości unormowań obecnych zarówno na gruncie k.r.o., jak i p.a.s.c., związanych ze sporządzeniem aktu małżeństwa od momentu sporządzenia zaświadczenia przez duchownego i przekazania go do USC oraz roli samego duchownego, jak i nupturientów, jaką pełnią w tych czynnościach.

Należy w tym miejscu powtórzyć, że dostarczenie zaświadczenia do USC, a następnie wydanie aktu małżeństwa jest specyficzną procedurą administra-

¹⁸ Takie zarzuty podnoszą m.in. A. Mączyński, *Oświadczenia małżonków jako element zawarcia małżeństwa w formie konkordatowej*, w: *Prawo rodzinne w Polsce i w Europie. Zagadnienia wybrane*, red. P. Kasprzyk, Lublin 2005, s. 79; K. Pietrzykowski, w: *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, red. K. Pietrzykowski, Warszawa 2010, s. 125-126.

¹⁹ Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz.U. Nr 78, poz. 483 ze zm.; dalej: Konstytucja RP).

²⁰ Gwoli jasności należy podkreślić, że takie sformułowanie art. 8 § 2 zd. 2 k.r.o. nie wpisuje się we właściwe zasady prawodawstwa.

cyjną. Idąc konsekwentnie tym tokiem myślenia, SN słusznie zaliczył termin z art. 8 § 3 k.r.o. do trybu procedury administracyjnej.

Uchwała SN w tym zakresie stanowi znaczy wyłom od obecnego, w zasadzie powszechnie dychotomicznego, podziału w doktrynie rozumienia terminu z art. 8 § 3 k.r.o. na instrukcyjny²¹, bądź zawity prawa cywilnego²² (zresztą sam SN wcześniej opowiedział się m.in. w postanowieniu z 16 listopada 2005 r. za tym drugim rozumieniem²³).

Jakkolwiek SN nie zdecydował się na bliższe dookreślenie tego terminu administracyjnego, to można rzeczywiście uznać, że w stosunku do duchownego jest on terminem procesowym przedawniającym²⁴. Nie jest to po pierwsze termin materialny, ponieważ nie zachodzi w jego ramach ukształtowanie zarówno praw, jak i obowiązków duchownego. Duchowny nie jest stroną postępowania dochodzącą określonych uprawnień składających się na jego prawo podmiotowe, a organem administrującym wykonującym zadania zlecone z zakresu administracji publicznej. Terminy procesowe dotyczą zaś okresu na dokonanie określonej czynności i mogą odnosić się do wszystkich uczestników postępowania. Tak też jest w tym wypadku. Można je klasyfikować ze względu na różne kryteria. W przedmiotowej sprawie punktem odniesienia jest skutek uchybienia terminowi. Można wyróżnić tu trzy rodzaje terminów: zwykłe (jego przekroczenie nie wywołuje negatywnych skutków dla czynności), zawite (którego przekroczenie powoduje bezskuteczność czynności, ale jest to termin przywracalny) oraz przedawniające (powoduje bezskuteczność czynności jakiej dotyczy, jednak ten z kolei jest nieprzywracalny)²⁵. Termin na przekazanie zaświadczenia nie podlega przywróceniu²⁶, a kierownik USC stwierdziwszy jego przekroczenie, zgodnie z art. 87 ust. 5 zd. 2 p.a.s.c. odmawia sporządzenia aktu małżeństwa. W tej sytuacji zasadnym jest zakwalifikowanie terminu z art. 8 § 3 k.r.o. jako przedawniającego.

Jeżeli jednak wbrew art. 87 ust. 5 zd. 2 p.a.s.c. nastąpi wydanie aktu małżeństwa, pomimo przekroczenia 5-dniowego terminu, jak słusznie podał SN, nie można z tego tytułu przyjąć, że małżeństwo nie zostało zawarte. Art. 8 k.r.o., jak było już to wskazane, dookreśla tok postępowania, mając na uwadze potrzebę jego uporządkowania i sprawnej finalizacji. Zatem termin z art. § 3 art. 8 k.r.o., nie może stanowić właściwej przesłanki zawarcia małżeństwa.

²¹ Zob. np.: J. Gajda, *Prawo rodzinne z komentarzem*, Warszawa 2000, s. 594.; M. Szczyrba, *Charakter prawny 5-dniowego terminu z art. 8 § 3 kodeksu rodzinnego i opiekuńczego*, „Gdańskie Studia Prawnicze” 2003, nr 10, s. 10.

²² Zob. np.: A. Zieliński, *Prawo rodzinne i opiekuńcze w zarysie*, Warszawa 2000, s. 70; J. Ignatowicz, M. Nazar, *Prawo rodzinne*, Warszawa 2005, s. 90.

²³ Sygn. akt V CK 325/2005, LEX nr 391769.

²⁴ Zob. A. Tunia, *Charakter prawny terminów stosowanych w procedurze zawierania małżeństwa cywilnego w formie wyznaniowej*, „Studia z Prawa Wyznaniowego” 10(2007), s. 215.

²⁵ Zob. A. Goleba, w: *Kodeks postępowania administracyjnego. Komentarz*, red. H. Knysiak-Molczyk, Warszawa 2015, s. 384.

²⁶ Ulega jedynie zawieszeniu z powodu siły wyższej (art. 8 § 3 zd. 2 k.r.o.).

Potwierdzają to również, jak zauważył SN, względy celowościowe. Uznanie, że doręczenie przez duchownego zaświadczenia w terminie 5-dniowym jest konieczną przesłanką zawarcia małżeństwa wyznaniowego niesie ze sobą ryzyko. Mogłoby się bowiem okazać po wielu latach, iż tego terminu zobowiązany podmiot nie dochował, a w konsekwencji małżeństwo nie istnieje (w dodatku o zaistniałych uchybieniach małżonkowie nie mogli wiedzieć i nie mieli na nie wpływu). Niosłoby to negatywne konsekwencje w sferze praw i obowiązków nie tylko samych małżonków, ale i dla ich wspólnych dzieci oraz osób trzecich.

Uzupełniając podaną argumentację, należy stwierdzić, że ryzyko zajścia tego typu ujemnych zdarzeń, przemawia w takim przypadku za przyjęciem pierwszorzędного znaczenia zasady *favor matrimonii*, nakazującej w razie wątpliwości co do zajścia ewentualnych wad, ochronę instytucji małżeństwa.

Przychylić się należy również do stanowiska SN co do sposobu rozumienia normatywnego art. 10 Konkordatu. Jakkolwiek literalne odczytanie art. 10 ust. 1 Konkordatu może prowadzić do wniosku, że przekazanie zaświadczenia przez duchownego w terminie 5 dni stanowi przesłankę konstytutywną zawarcia małżeństwa, to zwrócić uwagę należy na treść ust. 6 tego przepisu zawierającą klauzulę wykonawczą²⁷, wskazującą *expressis Verbis*, że „celem wprowadzenia w życie niniejszego artykułu dokonane zostaną konieczne zmiany w prawie polskim”. Dodatkowo sama regulacja konstytucyjna, a mianowicie art. 91 ust. 1 Konstytucji RP, stwierdza, że „ratyfikowana umowa międzynarodowa, po jej ogłoszeniu w Dzienniku Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej, stanowi część krajowego porządku prawnego i jest bezpośrednio stosowana, chyba że jej stosowanie jest uzależnione od wydania ustawy”. Tak określony reżim prawny zarówno przez ustrojodawcę, jak i strony umowy międzynarodowej nie pozwala przyjąć poglądu o możliwości bezpośredniego stosowania art. 10 ust. 1 Konkordatu²⁸. Taką interpretację potwierdza też treść art. 3 zd. 2 oświadczenia rządowego z dnia 26 stycznia 1998 r. w sprawie Deklaracji Rządu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 15 kwietnia 1997 r. w celu zapewnienia jasnej wykładni przepisów Konkordatu między Stolicą Apostolską, a Rzeczpospolitą Polską, podpisanego w Warszawie w dniu 28 lipca 1993 r., z godnie z którym „(...) Konkordat pozostawia sprawę realizacji zasad określonych w artykule 10 ustawodawstwu polskiemu”²⁹. Z kolei druga strona – już po ratyfikacji Konkordatu i niewiele przed wejściem w życie związanej z ratyfikacją nowelizacji przepisów w 1998 r. – na gruncie wewnętrznych norm kościelnych, tj. instrukcji dla duszpasterzy dotyczącej małżeństwa konkordatowego³⁰ – wskazała na mające niedługo dokonać się

²⁷ Zob. P. Winczorek, *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, Warszawa 2000, s. 117.

²⁸ Zob. J. Strzebińczyk, *Prawo rodzinne*, Kraków 2003, s. 55; Z. Radwański, *Prawo cywilne. Część ogólna*, Warszawa 2003, s. 34; K. Piasecki, *Małżeństwo (art. 1-61(6))*, w: *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, red. K. Piasecki, Warszawa 2006, s. 41.

²⁹ M.P. z 1998 r. Nr 4, poz. 51.

³⁰ Biuletyn Katolickiej Agencji Informacyjnej z 13 listopada 1998 r., nr 90, s. 15. Instrukcja przyjęta przez Konferencję Episkopatu Polski na 296. Zebraniu Plenarnym 22 października 1998 r. w Warszawie.

zmiany przepisów w prawie cywilnym i wydała odpowiednie normy w stosunku do duchownych, opierając się na treści przepisów krajowych.

Rozwijając osobny wątek, SN prawidłowo zauważył, że Konkordat w art. 10 ust. 1 określił pewne minimum przypadków w zakresie zawieranych małżeństw kanonicznych wywołujących skutki na gruncie również cywilnym (celem wiodącym tej regulacji było przede wszystkim umożliwienie nupturientom zawierania takich związków małżeńskich, które będą zawierane w ramach jednej ceremonii liturgicznej, a wywołujących skutki w sferze prawa kościelnego i państwowego). Nie oznacza to jednak, że ustawodawca krajowy nie mógł ustalić szerszych ram uznawalności. Z resztą Stolica Apostolska w tym zakresie nie zgłaszała oficjalnie jak dotąd nieprawidłowości, zatem przyjęć należy, że Konkordat w art. 10 ust. 1 jest prawidłowo wykonywany, poprzez stosowanie przepisów krajowych³¹.

Strony Konkordatu w art. 10 stworzyły jedynie pewien szkielet unormowań małżeńskich, zaś polski legislator na mocy art. 10 ust. 6 Konkordatu przeprowadził nowelizację z 1998 r., wprowadzając na poziom ustawy poszczególne przepisy Konkordatu, w tym dokonał zmiany art. 1 k.r.o. wprowadzając formę wyznaniową małżeństwa³², a następnie uszczegóławiając ją na gruncie przepisów krajowych, będących jej właściwą podstawą normatywną.

Niezależnie od powyższych rozważań SN słusznie wskazał, że bezpośrednio stosowanie art. 10 ust. 1 Konkordatu prowadziłyby do uznania, że przesłanka braku przeszkód małżeńskich na gruncie prawa cywilnego zawarta w art. 10 ust. 1 pkt. 1 Konkordatu musiałaby być uznana za przesłankę stwierdzenia nieistnienia małżeństwa, prowadząc jednak do rozwiązań sprzecznych z obowiązującymi regulacjami w prawie polskim, ponieważ na mocy art. 10-15 k.r.o. (zakazy małżeńskie *sensu stricto*), są to okoliczności decydujące o unieważnieniu małżeństwa.

SN poprawnie również stwierdził, że w sytuacji, gdzie Konkordat jest stosowany bezpośrednio, dokonywałyby on zmian w zakresie k.r.o. dotyczących małżeństw wyznaniowych, w odniesieniu jedynie do małżeństw zawieranych w ramach Kościoła katolickiego. W sposób nieuprawnionych dochodziłoby zatem do rozróżnienia sytuacji prawnej pozostałych kościołów i innych związków wyznaniowych³³ – wbrew art. 25 ust. 1 Konstytucji RP, statującego zasadę ich równouprawnienia – w stosunku do których istniałby węższy katalog przesłanek wpływający na ustalenie nieistnienia małżeństwa.

³¹ Zob. A. Tunia, *Zakres implementacji przepisów konkordatu dotyczących zawierania małżeństw cywilnych w formie wyznaniowej do systemu prawa polskiego*, „Studia z Prawa Wyznaniowego” 18(2015), s. 227-228.

³² Co interesujące, bardzo podobne rozwiązanie do obowiązującego aktualnie pojawiło się już art. 26 Projektu Prawa Małżeńskiego z 28 maja 1929 r. sporządzonym przez Komisję Kodyfikacyjną pod kierownictwem prof. K. Lutostańskiego. Nie wszedł od jednak ostatecznie w życie. Zob. L. Górnicki, *Prawo cywilne w pracach Komisji Kodyfikacyjnej Rzeczypospolitej Polskiej w latach 1919-1939*, Wrocław 2000, s. 194-206.

³³ Prawo do zawierania małżeństw wyznaniowych przysługuje na mocy ustaw członkom jeszcze 10 innym kościołom i związkom wyznaniowych.

Uwagi końcowe

Wydanie głosowanej uchwały było niewątpliwie uzasadnione realiami niniejszej sprawy i ma też znaczenie precedensowe dla rozstrzygnięcia podobnych spraw w przyszłości, gdyż w sposób znaczący porządkuje ona istniejące w doktrynie i judykaturze różnice co do rozumienia zarówno charakteru aktu małżeństwa z art. 1 § 2 k.r.o., jak i 5-dniowego terminu z art. 8 § 3 k.r.o. Stwierdzenie, że akt małżeństwa sporządzony w ramach formy wyznaniowej ma charakter konstytutywny oraz dookreślenie terminu z art. 8 § 3 k.r.o. jako administracyjnego – którego przekroczenie pomimo sporządzenia następnie aktu małżeństwa – nie wpływa na samo nieistnienie małżeństwa, krystalizuje praktykę orzecniczą w stosunku do ww. kwestii i niewątpliwie przyczyni się też do rozwoju jursprudenji³⁴.

Abstrahując od powyższych rozważań, należy sygnalizująco wskazać, że w przypadku stwierdzenia okoliczności warunkujących odpowiedzialność deliktową, w razie przekroczenia 5-dniowego terminu na przekazanie zaświadczenia przez duchownego (art. 8 § 3 k.r.o.), będzie on odpowiadał odszkodowawczo wobec małżonków wedle zasad ogólnych³⁵.

* * *

Streszczenie

Przedmiotem analizy aprobującej glosy jest uchwała składu siedmiu sędziów SN z 10 maja 2023 r., sygn. akt III CZP 71/22. W uchwale rozstrzygnięto następujące kwestie: akt małżeństwa sporządzony w ramach zawieranego małżeństwa wyznaniowego (konkordatowego) ma charakter konstytutywny; przekroczenie 5-dniowego terminu, który ma charakter administracyjnoprawny, na złożenie zaświadczenia z art. 8 § 2 k.r.o. przez duchownego powinno skutkować odmową sporządzenia aktu małżeństwa – jeżeli jednak taki akt sporządzono, nie można uznać, że małżeństwo nie istnieje. W uchwale stwierdzono dodatkowo, że art. 10 Konkordatu nie nadaje się do bezpośredniego stosowania, a jedynie regulacje krajowe wydane na jego podstawie.

Słowa kluczowe: małżeństwo konkordatowe (wyznaniowe), akt konstytutywny, akt małżeństwa, termin administracyjnoprawny, ustalenie nieistnienia małżeństwa.

³⁴ Zauważyć należy, że jakkolwiek na mocy art. 398(17) § 2 k.p.c. uchwała ma jedynie moc wiążącą w danej sprawie, zaś skład 7-osobowy SN nie zdecydował się skorzystać z uprawnienia z art. 87 § 1 zd. 2 ustawy o SN i nadać uchwale charakter zasady prawnej, to nie oznacza to jednocześnie, że nie ma ona realnego wpływu na orzecznictwo sądów powszechnych. Niezastosowanie się do takiej uchwały, wymaga każdorazowo przeprowadzenia odpowiedniej kontrargumentacji w razie kontroli kasacyjnej lub zażaleniowej danego rozstrzygnięcia (por. K. Szczucki, *Ustawa o Sądzie Najwyższym. Komentarz*, Warszawa 2021, s. 451-452).

³⁵ Zob. T. Smoczyński, *Odpowiedzialność odszkodowawcza duchownego z powodu naruszenia prawa przy zawieraniu małżeństwa*, „Ruch prawniczy, socjologiczny i naukowy” (2002), nr 2, s. 168.

Approving Gloss to Resolution of a Panel of Seven Judges of the Supreme Court – Civil Chamber of 10 May 2023, Court File no. III CZP 71/22

Summary

The approving gloss presents the decision of the Polish Supreme Court of the court file III CZP 71/22, that is the resolution of seven justices taken on May 10, 2023. It shows that a marriage certificate prepared as part of a contractual marriage is of a constitutive nature, and exceeding the 5-day deadline, which is of an administrative nature, for submitting a certificate under art. 8 § 2 of the Family and Guardianship Code, by a clergyman, should, in principle, result in a refusal to prepare a marriage certificate. However, if such an act is prepared, it cannot be considered that the marriage does not exist. The Supreme Court also pointed out that Art. 10 of the Concordat is not suitable for direct application, only national regulations issued on its basis.

Keywords: concordat (religious) marriage, marriage certificate, constitutive act, administrative legal term, determination of the non-existence of a marriage.

Bibliografia

Akty prawne

- Konkordat między Stolicą Apostolską i Rzeczpospolitą Polską podpisany dnia 28 lipca 1993 r. (Dz.U. z 1998 r., Nr 51, poz. 318).
- Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz.U. Nr 78, poz. 483 ze zm.).
- Ustawa z dnia 14 czerwca 1960 r. Kodeks postępowania administracyjnego (t.j. Dz.U. z 2023 r. poz. 775 ze zm.).
- Ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. Kodeks postępowania cywilnego (t.j. Dz.U. z 2021 r. poz. 1808 ze zm.).
- Ustawa z dnia 25 lutego 1964 r. Kodeks rodzinny i opiekuńczy (t.j. Dz.U. z 2020 r. poz. 1359 ze zm.).
- Ustawa z dnia 28 listopada 2014 r. Prawo o aktach stanu cywilnego (t.j. Dz.U. z 2023 r. poz. 1378 ze zm.).
- Ustawa z dnia 8 grudnia 2017 r. o Sądzie Najwyższym (t.j. Dz.U. z 2023 r. poz. 1093 ze zm.).
- Rozporządzenie Prezesa Rady Ministrów z dnia 20 czerwca 2002 r. w sprawie „Zasad techniki prawodawczej” (t.j. Dz.U. z 2016 r. poz. 283).
- Oświadczenie rządowe z dnia 26 stycznia 1998 r. w sprawie Deklaracji Rządu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 15 kwietnia 1997 r. w celu zapewnienia jasnej wykładni przepisów Konkordatu między Stolicą Apostolską a Rzeczpospolitą Polską, podpisanego w Warszawie w dniu 28 lipca 1993 r. (M.P. z 1998 r. nr 4, poz. 51).
- Instrukcja dla duszpasterzy dotycząca małżeństwa konkordatowego przyjęta przez Konferencję Episkopatu Polski na 296. Zebraniu Plenarnym 22 października 1998 r. w Warszawie (Biuletyn Katolickiej Agencji Informacyjnej z 13 listopada 1998 r., nr 90).

Orzeczenia

- Uchwała składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z 10 maja 2023 r., sygn. akt III CZP 71/22, LEX nr 3546360.

- Postanowieniu Sądu Najwyższego z 16 listopada 2005 r., sygn. akt V CK 325/2005, LEX nr 391769.
- Postanowienie Sądu Najwyższego z 28 kwietnia 2021 r., sygn. akt II CSKP 24/21, LEX nr 3219920.
- Wyrok Sądu Apelacyjnego w Poznaniu z 5 czerwca 2018 r., sygn. akt I ACa 1279/17, LEX nr 3219919.
- Wyrok Sądu Okręgowego w Zielonej Górze z 31 maja 2017 r., sygn. akt I C 531/16.

Opracowania

- Balwicka-Szczyrba M., *Pięciodniowy termin z art. 8 § 3 kodeksu rodzinnego i opiekuńczego*, w: *Prawo rodzinne w Polsce i w Europie. Zagadnienia wybrane*, red. P. Kasprzyk, Lublin 2005.
- Gajda J., *Prawo rodzinne z komentarzem*, Warszawa 2000.
- Gołęba A., w: *Kodeks postępowania administracyjnego. Komentarz*, red. H. Knysiak-Molczyk, Warszawa 2015.
- Góralski W., *Konkordat polski 1993. Od podpisania do ratyfikacji*, Warszawa 1998.
- Górnicki L., *Prawo cywilne w pracach Komisji Kodyfikacyjnej Rzeczypospolitej Polskiej w latach 1919-1939*, Wrocław 2000.
- Ignatowicz J., Nazar M., *Prawo rodzinne*, Warszawa 2005.
- Kasprzyk P., *Wydawanie odpisów aktów stanu cywilnego i zaświadczeń z ksiąg stanu cywilnego – uwagi de lege lata i de lege ferenda*, „Roczniki Nauk Prawnych” 18(2008), nr 2.
- Mączyński A., *Oświadczenia małżonków jako element zawarcia małżeństwa w formie konkordatowej*, w: *Prawo rodzinne w Polsce i w Europie. Zagadnienia wybrane*, red. P. Kasprzyk, Lublin 2005.
- Morawski L., *Zasady wykładni prawa*, Toruń 2006.
- Piasecki K., *Małżeństwo (art. 1-61(6))*, w: *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, red. K. Piasecki, Warszawa 2006.
- Pietrzykowski K., w: *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, red. K. Pietrzykowski, Warszawa 2010.
- Radwański Z., *Prawo cywilne. Część ogólna*, Warszawa 2003.
- Smoczyński T., *Odpowiedzialność odszkodowawcza duchownego z powodu naruszenia prawa przy zawieraniu małżeństwa*, „Ruch prawniczy, socjologiczny i naukowy” 2002, nr 2.
- Strzebińczyk J., *Prawo rodzinne*, Kraków 2003.
- Szczucki K., *Ustawa o Sądzie Najwyższym. Komentarz*, Warszawa 2021.
- Szczyrba M., *Charakter prawny 5-dniowego terminu z art. 8 § 3 kodeksu rodzinnego i opiekuńczego*, „Gdańskie Studia Prawnicze” 2003, nr 10.
- Szreniawski J., *Wprowadzenie do nauki prawa administracyjnego*, Lublin 1996.
- Tunia A., *Charakter prawny terminów stosowanych w procedurze zawierania małżeństwa cywilnego w formie wyznaniowej*, „Studia z Prawa Wyznaniowego” 10(2007).
- Tunia A., *Wpływ braku rejestracji małżeństwa zawartego w formie wyznaniowej na bezpieczeństwo obrotu prawnego*, „Studia z Prawa Wyznaniowego” 23(2020).
- Tunia A., *Zakres implementacji przepisów konkordatu dotyczących zawierania małżeństw cywilnych w formie wyznaniowej do systemu prawa polskiego*, „Studia z Prawa Wyznaniowego” 18(2015).
- Winczorek P., *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, Warszawa 2000.
- Zieliński A., *Prawo rodzinne i opiekuńcze w zarysie*, Warszawa 2000.
- Zimmermann J., *Prawo administracyjne*, Kraków 2005.